

НОВ 1(113)2023

ПЕД А ГОГІЧН А
ДУМК

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ ISSN 2520-6427

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК [373.2:811.161.2]:82.09-93
DOI: 10.37026/2520-6427-2023-113-56-60

Наталія МАЛІНОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки
і психології та спеціальної освіти
імені професора Т. І. Поніманської
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна,
ORCID: 0000-0001-7057-7727
e-mail: n.malinovska@ukr.net

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОСТОРІ ДИТЯЧОЇ КНИГИ

Анотація. У статті актуалізується проблема літературної освіти дітей, формування в них повноцінної читацької діяльності, а звідси – проблема готовності закладів дошкільної освіти і родини до роботи з дитячою книжкою, котра є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Окреслено сучасні підходи до використання простору дитячої книги дошкільного закладу. Зазначено, що традиційні підходи до підбору художніх творів для дітей, їх використання у літературному центрі дошкільного закладу обмежують можливості реалізації завдань розвитку зв'язного мовлення дітей. Звертається увага на необхідність урахування вимог до оформлення простору дитячої книги як важливого елемента предметно-розвивального середовища дошкільного закладу. Запропоновано шляхи розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої книги. Підкреслюється, що серед різноманітних форм

організації діяльності дітей у літературному центрі слід надавати перевагу таким, що стимулюють дошкільників до активної комунікативно-мовленнєвої взаємодії та творчості. Оптимізації роботи з дитячою книгою сприяє поєднання її з іншими видами діяльності. Доведено, що раціональний підбір художніх творів для дошкільників, застосування різноманітних форм роботи у просторі дитячої книги сприяє успішному розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Методичні підходи щодо розвитку зв'язного мовлення дошкільників у просторі дитячої книги доцільно використовувати вихователям закладів дошкільної освіти в освітньо-мовленнєвій діяльності з дітьми.

Ключові слова: простір дитячої книги, розвиток зв'язного мовлення, діти старшого дошкільного віку, літературний центр, дитяча книга.

Nataliia MALINOVSKA,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor,
Department of the Preschool Pedagogics,
Psychology and Special Education,
Rivne State University of the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7057-7727
e-mail: n.malinovska@ukr.net

DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN TOWARDS A CHILDREN'S BOOK

Annotation. The article updates the problem of children's literary education, the formation of a full-fledged reading activity in them. That is reason why there is a problem of the readiness of preschool education institutions and families to work with a children's book. Wich

is an effective means of developing coherent speech of preschoolers that contributes to the development of their stable interest in literature, reading, the formation of initial ideas about the role of a book in human life and the need to live with a book, communicate with it.

Modern approaches to the use of children's book space in preschool institutions are outlined. It has been noted that traditional approaches to the selection of works of art for children, their use in the literary center of preschool institutions limit the possibilities of implementing the tasks of developing coherent speech of children. It has been drawn attention to the need to take into account the requirements for the design of the children's book space as an important element of the subject-developing environment of preschool institutions: rational organization; age compliance; aesthetics; convenience; safety; versatility; constant updating of materials.

Ways of developing coherent speech by the older preschool children in the space of children's books are proposed. It has been emphasized that among the various forms of organizing children's activities in the literary center, preference should be given to those that stimulate preschoolers to active communication and speech interaction and creativity. Optimizing work with a children's book helps to combine it with other activities. Methodological approaches to the development of coherent speech of children in the literary center, proposed in the study, were effective, as evidenced by positive changes in the speech development of the older preschoolers. Children's coherent statements have become independent, consistent, structured, and proactive.

Preschoolers have increased their interest in books and reading. Preschool teachers have enriched their knowledge about ways to develop children's coherent speech in the space of children's books. Rational selection of books, systematic, diverse work in the Literary Center, which meets the age characteristics, needs, interests of the preschool children, contributes to their successful speech development. In our opinion, it is important to find and implement innovative approaches to working with children's books by the preschool teachers.

Key words: children's book space, development of coherent speech, older preschool children, literary center, Children's book.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальної інформатизації суспільства місце та роль дитячої книги дещо знецінилися. Спостерігається падіння інтересу до книги та читання загалом, втрачається усвідомлення пріоритетного значення книги в житті людини. Знижується роль сім'ї у залученні дитини до читання, яке нині замінюється переглядом телепередач, комп'ютерних програм, використанням різних гаджетів. За даними А. Я. Зрожевської, Т. Ф. Потоцької, на сьогодні лише 17% батьків дошкільників беруть участь у формуванні читацької культури своїх дітей, а 60% батьків не читають дітям взагалі (Зрожевська, Потоцька, 2015).

О. В. Рябошапка причинами втрати книгою своєї актуальності вважає зневажливе ставлення батьків до книги, застарілі принципи відбору літературних творів, які лише частково відповідають потребам сучасної дитини, а також однотипні методи роботи з дитячою книгою в закладах дошкільної освіти (Рябошапка, 2020, с. 20).

У цьому контексті актуалізується проблема пошуку ефективних шляхів і засобів, що спрямовані на

формування літературної освіти дітей, готовності вихователів і батьків до роботи з дитячою книгою.

Варто зазначити, що дошкільне дитинство відіграє важливу роль у формуванні освітніх, світоглядних, культурних, моральних пріоритетів у дітей, а дитяча художня література є одним із засобів реалізації цих завдань.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Формування у дітей дошкільного віку повноцінного оволодіння рідною мовою реалізується через залучення їх до національних і загальнолюдських цінностей, до яких належить художня література. Різноманітні аспекти розвитку мовлення дітей засобами художнього слова досліджували Л. В. Артемова, О. І. Білан, Л. І. Березовська, А. М. Богуш, Н. В. Водолага, Н. В. Гавриш, Н. Р. Кирста, Н. І. Луцан, О. С. Монке, Ю. А. Руденко, Л. І. Фесенко та інші. Вчені відзначають психолого-педагогічний потенціал дитячої літератури, її роль у формуванні мовної особистості дошкільника.

Академік А. М. Богуш виокремлює педагогічні функції художнього твору як мистецтва слова: інформаційно-освітню, виховну, національно-духовну, історичну, культуросносну, естетичну, розважальну (Богуш, Маліновська, 2022, с. 54). Художній твір, на думку Н. В. Гавриш, є джерелом мовленнєвої творчості в межах художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників – образотворчо-мовленнєвої, театрално-мовленнєвої, музично-мовленнєвої, літературно-мовленнєвої (Гавриш, 2005, с. 16).

Важливими для нашого дослідження є розроблені А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик принципи відбору художніх творів для дітей: висока художня майстерність; образність, жвавість мови, її відповідність літературним нормам; цікавий сюжет твору; простота й чіткість композиції; доступність художнього твору для дитини; новизна й контрастність змісту; конкретні педагогічні завдання, для розв'язання яких добирається художній твір (Богуш, Гавриш, Котик, 2006, с. 76–77).

Ми поділяємо думку Г. П. Ватаманюк, яка вважає одним із шляхів формування читацьких інтересів дошкільників залучення їх до спілкування з різними видами книг. Дослідниця зазначає, що «розмаїття форм, фарб, звуків, матеріалів, способів отримання інформації збагачують уяву дитини не лише про книжковий простір, а й про світ загалом, закладають фундамент для самостійного читання й читацької культури у подальшому житті» (Ватаманюк, 2018, с. 148).

Зрозуміло, що для того, щоб дитина поринула у світ книги сповна, досягнула його користь і принади, потрібна допомога дорослих, насамперед вихователів, які володіють відповідними знаннями, можуть зацікавити дитину книгою, дати розуміння її значущості у житті людини, задовольнити освітні, виховні, наукові та пізнавальні потреби дошкільників, сформувати у них навички дбайливого поводження з книгою.

Реалізувати ці важливі завдання доцільно у просторі дитячої книги (літературному центрі) закладу дошкільної освіти. Його слід розмістити не у «куточку», який залишився після розташування різноманітних зон (ігрової, навчальної, трудової тощо), а в добре освітленому, комфортному для дітей місці групової кімнати.

Важливо врахувати вимоги до оформлення простору дитячої книги: раціональна організація; відповідність віку; естетичність; зручність; безпека; багатofункціональність; постійне оновлення матеріалів (Богущ, Маліновська, 2022, с. 288–289).

Простір дитячої книги є необхідним елементом предметно-розвивального середовища у груповій кімнаті закладу дошкільної освіти.

Метою статті є обґрунтування шляхів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в просторі дитячої книги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукове дослідження здійснювалося магістрами спеціальності 012 «Дошкільна освіта» Рівненського державного гуманітарного університету у закладах дошкільної освіти № 23 та № 42 міста Рівного. Експериментальною роботою було охоплено 75 дітей старших груп. Метою дослідження є розробка й апробація методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої книги.

Ми намагалися активізувати зв'язні висловлювання дітей, задіюючи освітньо-виховний потенціал оновленого нами літературного центру (простору дитячої книги). У ньому розмістили десять книг різного формату і змісту, враховуючи, що у старших дошкільників з'являються літературні інтереси, виражені індивідуальні вподобання. Серед книг, які пропонувалися дітям для читання і розглядання, були казкові твори (2–3), книги про життя природи, про тварин, рослини. Також на полицях літературного центру постійно розміщували вірші, оповідання, спрямовані на виховання у дітей любові до України, формування шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій, звичаїв, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

У літературному центрі створили окрему полицю під умовною назвою «Розумні книжки». Тут знаходилися дитячі енциклопедії, доступні дітям книги пізнавальної спрямованості про космос, транспорт, тварин, рослини, комп'ютери тощо. Із них діти могли почерпнути безліч корисних і цікавих наукових знань про навколишній світ.

Серед різноманітних форм організації діяльності дітей у просторі дитячої книги надавали перевагу таким, які стимулювали їх до комунікативно-мовленнєвої взаємодії та творчості.

Активізації пізнавальної діяльності дошкільників, розвитку у них пояснювального мовлення як різновиду зв'язного мовлення, сприяли розміщені у просторі дитячої книги асоціативні карти під назвою «Книжка», «Що любить книжка?». Наприклад, у центрі карти «Книжка» розмістили зображення книжки як ключового поняття, а простір навколо неї заповнили різними зображеннями, які стосуються книжки або зовсім з нею не пов'язані. Дітям пропонували розглянути карту, подумати і пояснити, що на ній зображено, як кожне із зображень пов'язане з книжкою, чи є зайві серед зображень і чому.

Під час розглядання асоціативної карти «Що любить книжка?» діти пояснювали, як пов'язане з книжкою кожне зображення. Крім того, вони виконували завдання: з'єднати із знаком ☉ ті зображення, про які

можна сказати: «Мені це подобається!». Ті зображення, про які книжка може сказати «Мені це не подобається!», з'єднати із знаком ☹. Вихователька стимулювала пояснювальні висловлювання дітей, використовуючи при потребі запитання (навідні, підказувальні), вказівки.

У просторі дитячої книги систематично розміщували артбуки – книжки, зроблені та проілюстровані дітьми власноруч. Для створення артбуків використовували меморабілії – повсякденні предмети, які вже були у вжитку – газетні та журнальні вирізки, конверти; листівки; квитки; візитки; талони; сувеніри; рекламні буклети; топографічні карти тощо.

Дітям пропонували подумати, для якої казки вони б хотіли створити книжку. Разом із вихователькою вони пригадували казку, її персонажів, визначалися з послідовністю подій та епізодами, які потрібно зобразити, обирали необхідний для цього матеріал. За період експериментальної роботи з дітьми було виготовлено і розміщено в просторі дитячої книги артбуки «Телесик», «Кирило Кожум'яка», «Ох», «Пан Коцький», «Кривенька качечка». Цікавим для дітей був майстер-клас зі створення артбуку до англійської народної казки «Троє поросят», проведений у літературному центрі із залученням батьків.

Артбуки активно використовувалися нами на заняттях з художньої літератури, у процесі організації різних форм роботи у просторі дитячої книги. Дошкільникам пропонували розповісти зміст художнього твору за малюнками артбуку, придумати назву до однієї зі сторінок артбуку, розіграти сценку за змістом одного із епізодів, зображених в артбуці тощо.

Із зацікавленням діти здійснювали разом із вихователькою пошук, систематизацію інформації, оформляли її в лепбуки – інтерактивні тематичні теки під назвою «Українські народні казки», «Скарби українського народу», «Казки В. О. Сухомлинського». Така діяльність стимулювала пізнавальну, дослідницьку, творчо-мовленнєву активність дошкільників.

Інтерактивні книжки («Снігова королева», «Котигорошко», «Дерево щастя»), які ми використали в експериментальній роботі, сприяли підтриманню інтересу дітей до книг літературного центру. Ілюстрації інтерактивних книжок містять оригінальні зображення, які реагують на найменший дотик, тобто «оживають» (рухаються, звучать) при наведенні камери із увімкненим додатком. Музичний, голосовий супровід, ігри, які містяться в інтерактивних книжках, викликали у дітей позитивні емоції, спонукали до висловлювань.

Особливе задоволення, як ми відзначили, отримували діти від розглядання смішних картинок і читання гумористичних книг Г. Бойка, П. Воронька, Є. Гуцала, Т. Коломієць, Ю. Сенатовича та інших письменників. Спілкування з ними викликало у дітей позитивні емоції, сприяло вихованню добрих почуттів, запобігало виникненню негативних звичок.

Розширенню кругозору, розвитку зв'язного мовлення дітей сприяли літературні вікторини. Наприклад, під час розглядання зображень казкових персонажів дітей запитували:

– У яких казках зустрічається заєць, вовк, ведмідь,

лисиця?

– Які казки починаються зі слів: «Жили були дід і баба»?

– У яких казках їдять млинці, пиріжки, колобки?

– У яких казках дія відбувається у лісі?

– Назви друзів цього казкового персонажа (Коти-горошко, Дюймовочка, Буратіно, Попелюшка).

Активізації зв'язних висловлювань дітей сприяли ігрові завдання, які ми їм пропонували, зокрема: передати за допомогою інтонації настрій персонажа; за допомогою іграшок розказати зміст казок; знайти на сторінках книги зображення тварин (рослин, людей, чарівних предметів) й описати їх (за вибором); відновити сюжет за допомогою ілюстрацій, які попередньо розміщують не послідовно (або забрали якусь ілюстрацію).

Під час проведення літературних квестів із дітьми обов'язково передбачали, щоб вирішення одного з його завдань відбувалося із задіянням простору дитячої книги. Наприклад, дошкільники повинні були віднайти відповідну ілюстрацію, скористатися лепбуком, «полікувати» сторінку книжки тощо.

Оптимізації роботи з дитячою книжкою сприяло поєднання її з іншими видами діяльності. Дошкільникам пропонували намалювати ілюстрацію до прочитаних художніх творів, зіпшити персонажів казок, виготовити атрибути до казки, власні книжечки разом із батьками, зробити закладки для дітей молодших вікових груп, запрошення для батьків тощо.

Ефективною формою роботи в просторі дитячої книги стало проведення Тижня дитячої книги, впродовж якого дітей залучали до різних видів діяльності у літературному центрі: розв'язання проблемних ситуацій, наприклад: «Що було б, якби всі книги зникли?», «Книжки «захворіли» – що робити?»; читання і розуміння віршів, розповідання казок (зокрема й власних), проведення літературної вікторини. Крім цього, за тиждень літературний центр поповнився новими матеріалами. Так, в один із днів Тижня дитячої книги діти виготовляли закладки для книг. Разом із вихователькою вони з'ясували, навіщо потрібно використовувати закладку для книг, як краще її виготовити.

У «Книжковій аптеці» простору дитячої книги помістили папір (білий, кольоровий, картон), ножиці, клей, серветки, підставки для роботи. Діти оглянули всі книжки і обрали ті, які потребували ремонту. Далі дошкільникам було запропоновано розділитися на групи (за допомогою лічилки) і приступити до виконання відповідної частини роботи. Перед початком діяльності вихователька зауважила, що перш ніж приступити до ремонту книг, потрібно згадати, у якій послідовності має відбуватися «лікування». По закінченню ремонту книги діти прибрали робочі місця, поклали на окрему полицю відремонтовані книжки і пригадали правила користування ними.

Простір дитячої книги було задіяно для проведення сюжетно-рольової гри «Відкриття книжкового магазину». Для нас було важливо сформувати у дітей уміння домовлятися, обговорювати дії всіх гравців. Вирішувалися також важливі виховні завдання: розвиток у дітей інтересу до художнього слова, виховання бережливого ставлення до книги. Дошкільники заходили

до «книжкового магазину», розглядали на полицях книги, спілкувалися з «продавцями-консультантами», а ті у відповідь – давали поради, демонстрували товар. Діти-продавці пропонували збірки українських народних казок з ілюстраціями, збірки віршів, окремі з яких читали напам'ять тощо. Насамкінець дошкільники розглядали придбані товари та ділилися враженнями від гри.

У літературному центрі групи знаходився «Екран прочитаних книг», що допомагав відстежувати динаміку читання користувачів. На стенді-екрані розміщували зображення рекомендованих художніх творів, біля яких після їх прочитання діти-читачі прикріплювали свою світлинку.

Методичні підходи щодо розвитку зв'язного мовлення дітей у літературному центрі, запропоновані у дослідженні, виявилися ефективними, про що свідчать позитивні зміни у мовленнєвому розвитку старших дошкільників. Зв'язні висловлювання дітей стали самостійними, послідовними, структурованими, ініціативними. У дошкільників зріс інтерес до книг і читання. Вихователі дошкільних закладів збагатили свої знання про шляхи розвитку зв'язного мовлення дітей у просторі дитячої книги.

Висновки. Отже, простір дитячої книги є дієвим чинником, що здійснює ефективний вплив на розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників, мотивує їх до читацької діяльності. Раціональний підбір книг, систематична, різнопланова робота у літературному центрі, котра відповідає віковим особливостям, потребам, інтересам дошкільників, сприяє їхньому успішному мовленнєвому розвитку. Важливим, на нашу думку, є пошук і впровадження вихователями закладів дошкільної освіти інноваційних підходів до роботи з дитячою книгою.

Перспективи подальших досліджень. Стаття не вичерпує всіх аспектів роботи з книгою у літературному центрі закладу дошкільної освіти, зокрема більш ґрунтовного висвітлення потребують питання розвитку мовлення дітей різних вікових груп закладу дошкільної освіти у просторі дитячої книги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Зрожевська, А. Я., Потоцька, Т. Ф. (2015). Робота з дитячою книжкою у контексті формування особистості дошкільника. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 88. С. 31–35.

Рябошапка, О. В. (2020). Вплив книги на формування особистості дитини: історичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 70. Т. 3. С. 20–24.

Богуш, А., Маліновська, Н. (2022). Методика розвитку мовлення на навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: підручник для учнів педагогічних коледжів спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Київ: Видавничий Дім «Слово» 344 с.

Гавриш, Н. В. (2005). Художнє слово і дитяче мовлення. Київ: Ред. загальнопед. газ. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»). Дитячий садок.

Богуш, А., Гавриш, Н., Котик, Т. (2006). Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності у дошкільних навчальних закладах: підручник для

студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ: Видавничий дім «Слово». 304 с.

Ватаманюк, Г. П. (2018). Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник. Київ: КНТ. 480 с.

REFERENCES

Zrozhevska, A. Ya., Pototska, T. F. (2015). *Robota z dytiachoiu knyzhkoiu u konteksti formuvannia osobystosti doshkilnyka* [Work With a Children's Book in the Context of Forming the Preschool Child's Personality]. *Naukovi zapysky. Seriia «Pedahohichni nauky»*. Vyp. 88. S. 31–35. [in Ukrainian].

Riaboshapka, O. V. (2020). *Vplyv knyhy na formuvannia osobystosti dytyny: istorychnyi aspekt* [Influence of the Book on the Formation of a Child's Personality: the Historical Aspect]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 70. T. 3. S. 20–24. [in Ukrainian].

Bohush, A., Malinovska, N. (2022). *Metodyka rozvytku movlennia na navchannia ridnoi movy ditei rannoho*

i doshkilnoho viku [Methods of Speech Development for Teaching Native Speech to Children of the Early and Preschool Age]. *Pidruchnyk dlia uchniv pedahohichnykh koledzhiv spetsialnosti 012 «Doshkilna osvita»*. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» 344 s. [in Ukrainian].

Havrysh, N. V. (2005). *Khudozhnie slovo i dytiache movlennia* [Artistic Word and Children's Speech]. Kyiv: Red. zahalnoped. haz. 128 s. (Biblioteka «Shkilnoho svitu»). *Dytiachyi sadok*. [in Ukrainian].

Bohush, A., Havrysh, N., Kotyk, T. (2006). *Metodyka orhanizatsii khudozhno-movlennievoi diialnosti u doshkilnykh navchalnykh zakladakh* [Methods of Organizing Artistic and Speech Activity in the Preschool Educational Institutions]: *pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv fakultetiv doshkilnoi osvity*. Kyiv: Vydavnychi dim «Slovo». 304 s. [in Ukrainian].

Vatamaniuk, H. P. (2018). *Robota z dytiachoiu knyhoiu v zakladi doshkilnoi osvity: teoriia i praktyka* [Work with a Children's Book in a Preschool Education Institution: Theory and Practice: navchalno-metodychnyi posibnyk]. Kyiv: KNT. 480 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 03.02.2023